

Broedvogels in jeneverbesstruiken van het Mantingerzand 1976 en 1979

Geert W. de Vries

Inleiding

Het eerste deel van dit artikel gaat over de vragen: welke vogels broeden in jeneverbesstruiken en in welke aantallen? Herbergen deze typische naaldbomen ook een karakteristieke broedvogelbevolking?

In het tweede deel wordt beschreven hoe met name de Winterkoning in dit gebied op de strenge winter 1978 - 1979 heeft gereageerd.

EERSTE DEEL

De broedvogels van het jeneverbessengebied in het Mantingerzand 1976

Beschrijving van het gebied

Het Balingen- en Mantingerzand is een van de fraaiste jeneverbesgebieden van ons land, gelegen in gemeente Westerbork(D.), top.krt. 17D.

Het 77 ha grote gebied ligt als een natuureilandje temidden van een grootschalig ontginningsgebied en is eigendom van Natuurmonumenten. Het gebied, verder in dit artikel alleen 'Mantingerzand' genoemd, ontleent haar grote landschappelijke waarde in

eerste instantie aan de imposante jeneverbesstruwelen en in tweede instantie aan de zandverstuivingen. De jeneverbessen hebben hun ontstaan voornamelijk te danken aan het schaap en hun wasdom aan 't Schaep (en Burgh).

De verklaring is als volgt: eind vorige eeuw liepen er zoveel schapen op de heide bij Mantinge dat er sprake was van overbeweiding. De heidevegetatie werd onder andere daardoor zwaar beschadigd. Het zand ging stuiven. In dit stuifzandgebied vond de jeneverbes een uitstekend kiembed. Vele jeneverbessen kwamen tot ontwikkeling. De schaapskudde verdween en daardoor

Het Balingen- en Mantingerzand is een van de fraaiste jeneverbesgebieden van ons land.

Foto: RBL 'De Dorschkamp'.

Het Balingen- en Mantingerzand ontleent haar grote landschappelijke waarde in eerste instantie aan de imposante jeneverbestruwelen.
Foto: RBL 'De Dorschkamp'.

kwam er veel opslag van eiken en berken, welke in de jaren vijftig de jeneverbessen dreigden te verstikken. Dank zij een zeer actief beheer van Natuurmonumenten, dat haar hoofdkantoor op de buitenplaats, 'Schaep en Burgh' heeft, zijn de jeneverbessen nog op tijd bevrijd van opslag.

Behalve de jeneverbessen en twee zandverstuivingen zijn globaal nog de volgende vegetatie-typen te onderscheiden: een zomereikenbosje van 5a, enkele groepjes den-nenbomen; kleine stukjes droge en vochtige hei; enkele uitgedroogde vennen en wat opslag langs de randen van het reservaat.

Werkwijze

De integrale inventarisatie-methode is gehanteerd. Dat wil zeggen dat alle zingende/baltsende mannetjes per inventarisatietocht op een kaart genoteerd zijn. In dit geval op een vegetatiekaart 1 : 2500.

De twintig inventarisatiebezoeken zijn in de periode februari - juli op verschillende tijdstippen van de dag afgelegd. Hoewel het hele reservaat geïnventariseerd is, worden in dit verslag uitsluitend die broedvogels behandeld, die in jeneverbestruwelen gebroed hebben. Bij de interpretatie van de gegevens past een grote mate van bescheidenheid, zeker als men een artikel, zoals dat van Bertholt (1976), gelezen heeft. Hierin wordt de betrekkelijkheid aangetoond van de zangvogelinventarisaties, die gebaseerd zijn op het vaststellen van zangposten. Zo

worden onderzoeken aangehaald die bewijzen dat tijdens het broedseizoen nog belangrijke verschuivingen plaats kunnen vinden. Hierdoor tekenen zich op de inventarisatiekaarten soms twee territoria af, terwijl het er slechts één is. Ook noemt Bertholt een inventarisatieverslag waar eerst alle vogels op zang geïnventariseerd zijn. Daarna is op grondige wijze naar de nesten gezocht. Het aantal gevonden nesten is op 100% gesteld. Zo bleek van bijvoorbeeld de Fitis 73% van de territoria via het noteren van zangposten te zijn vastgesteld. Van een soort zoals de Heggemus werd via de zang slechts 37% van de territoria aangetoond. Voeg daarbij dat de zangintensiteit per dag, per jaar per soort, ja, zelfs per individu soms sterk varieert, dan moet men de hierna volgende gegevens wel met de nodige reserves lezen.

Broedvogels van de jeneverbestruwelen

Van het totaal aantal gevonden vogelsoorten in het hele reservaat heeft 44% ook, of alleen, in de jeneverbestruwelen gebroed (30 ha). Dat zijn 19 van de 47 broedvogels. Opvallend zijn de hoge dichtheden van Winterkoning, Boompieper, Fitis en Geelgors. Veel vogelaars, die alleen de bovenstaande tabel zien, zouden waarschijnlijk in één oogopslag zien dat men hier te maken heeft met een broedvogelbevolking uit een gebied met struwelen waar opgaand hout ont-

breekt. Daarom zijn soorten als bijvoorbeeld Tuinfluiter, Zwarkop, Kool- en Pimpelmees niet of nauwelijks aanwezig.

soort	aantal territoria in de jeneverbesstruwelen	dichtheden in de jeneverbesstruwelen per 10 ha
Patrijs	4	1,3
Fazant	4	1,3
Tortelduif	3	1,0
Boompieper	21	7,0
Winterkoning	15	5,0
Heggemus	9	3,0
Grasmus	7	2,3
Braamsluiper	5	1,7
Fitis	18	6,0
Matkop	4	1,3
Staartmees	2	0,7
Geelgors	12	4,0
Kneu	19	6,3
Vlaamse Gaai	3	1,0

Van de Houtduif, Koekoek, Merel, Roodborst en Ekster zijn wel territoria vastgesteld in de coniferen, maar is geen goed beeld van het aantal broedparen verkregen.

Tabel 1. Overzicht van de samenstelling van het aantal broedparen in de jeneverbessen 1976.

Uit tabel 1 krijgt men een beeld van de vogelbevolking in jeneverbesstruwelen. Maar in hoeverre hebben de broedvogels van het Mantingerzand nu een duidelijke voorkeur voor deze naaldbomen? Om daar antwoord op te kunnen geven is per soort uitgegaan van het totaal aantal broedparen van het gehele Mantingerzand. Dat aantal is per soort op 100% gesteld. Vervolgens is gekeken welk deel van die 100% nu in jeneverbessen gebroed heeft.

Tabel 2. Overzicht van welk deel van het aantal territoria van enkele soorten zich in jeneverbesstruwelen heeft bevonden.

Fitis	53%
Geelgors	100%
Kneu	84%
Boompieper	100%
Winterkoning	85%
Heggemus	90%
Braamsluiper	100%

Bij het lezen van deze tabel dient wel rekening gehouden te worden met het feit dat de jeneverbessen verreweg de overhand hebben vergeleken met de andere vegetatietypen. Dat betekent onder andere dat de Fitis met haar 53% aan broedparen in deze struiken geen voorkeur voor jeneverbessen heeft. Integendeel. Op een veel kleiner gebied heeft zich 47% van de broedparen geconcentreerd. Hetzelfde geldt voor de Grasmus.

Maar drie van de 47 broedvogelsoorten van het hele Mantingerzand hebben uitsluitend in jeneverbessen gebroed, te weten: Geelgors, Boompieper en Braamsluiper.

Als typische broedvogelsoorten van jeneverbesstruwelen in het Mantingerzand zijn de onderstaande soorten in volgorde van belangrijkheid uit de bus gekomen:

1e groep: Geelgors, Braamsluiper en Boompieper

2e groep: Kneu, Winterkoning en Heggemus

3e groep: Matkop en Staartmees

Bespreking van enkele soorten

Geelgors (12 - 13 paar)

Was het hele jaar aanwezig. 's Winters werden soms groepen tot 20 exemplaren gezien. Pas op 3 april werd het eerste territo-

In tweede instantie hebben de zandverstuivingen in dit gebied een grote landschappelijke waarde. Augustus 1970.

Foto: Mevrouw E.E. Booy-Hietink.

De gevonden broedvogeldichtheden van de jeneverbessen bleven erg hoog in vergelijking met andere vegetatietypen.

Foto: RBL 'De Dorschkamp'.

rium vastgesteld. De vaste bezetting van territoria liep slechts langzaam op. Pas eind mei werd het hoogtepunt bereikt (10 zangposten op 1 inventarisatietoelt). Ook in begin juni was er nog veel zang. Alle territoria lagen in de jeneverbessen en waren zeer regelmatig over het terrein verspreid. Een zeer hoge dichtheid van 4 paar per 10 ha werd hier bereikt. In Drenthe worden de hoogste dichtheden (2-3 paar per 10 ha) in kleinschalige beekdalen aangetroffen (mond. med. B. van Os). De Geelgors is een struweelvogel en bovendien een soort die zich graag vestigt in de randzone tussen bos en open veld.

Boompieper (21 - 24 paar)

Ook de Boompiepers waren zeer regelmatig over het terrein verspreid. De inventarisatiekaarten van de Boompieper en die van de Fitis overlaptten elkaar voor een groot deel. Alleen met dit verschil, dat de Fitis een lichte voorkeur voor de randgebieden had, waar veel loofhout was. De Boompieper daarentegen, broedde alleen in de jeneverbessstruiken.

Winterkoning (18 - 22 paar)

De Winterkoning behaalde in de struwelen een dichtheid van maar liefst vijf territoria

per 10 ha. Deze hoge dichtheid zou onder andere een gevolg kunnen zijn van het achterwege blijven van strenge winters in de afgelopen jaren. Dat het hier om hoge dichtheden gaat blijkt uit een vergelijking met enkele andere gebieden. Zo worden in drie gevariëerde parkgebieden in Rheinland (Giller 1976) de volgende dichtheden aangetroffen: 4, 1, 11 en 6 territoria per 10 ha. In een jong gemengd bos was de populatiedichtheid 8,5 per 10 ha en in een 40 jaar oud dennenbos 3, 7 per 10 ha.

De broedvogelpopulatie in relatie tot de vegetatie

Er is te weinig veld- en literatuurstudie verricht om te kunnen beoordelen of de broedvogelbevolking van het Mantingerzand wat soorten en aantallen betreft specifiek is voor jeneverbessstruwelen in het algemeen. In eerste instantie is de broedvogellijst uit tabel 1 vergeleken met inventarisatierapporten van jonge en oude dennenbossen. Ik had verwacht dat de broedvogelbevolking van de jeneverbessstruwelen het meest op die van naaldbossen zou lijken. Dat bleek niet het geval. Integendeel, de naaldbossen hadden een veel lagere populatiedichtheid en een totaal andere vogelbevolking. Ook vergelij-

kingen met andere vegetatietypen leverde geen overeenkomst op. De gevonden broedvogeldichtheden van de jeneverbessen bleven erg hoog in vergelijking met andere vegetatietypen. Pas later kwam ik tot de ontdekking dat de verklaring van deze hoge dichtheden vermoedelijk niet zo zeer gezocht moest worden in de jeneverbesstruiken op zich, maar veel meer in de manier waarop de struiken gegroepeerd staan. Door de structuur van de vegetatie als uitgangspunt te nemen (en niet, zoals ik eerst gedaan had, de jeneverbes als naaldboom als uitgangspunt te nemen) kan wat meer helderheid verkregen worden waarom zulke hoge dichtheden in zo'n voedselarm gebied aangetroffen worden. Vermoedelijk zijn de jeneverbessen wat hun structuur betreft wel te beschouwen als een soort 'opgerolde houtwal' in die zin, dat de structuur van deze coniferen steeds een randeffect vertoont tussen struweel en heide. Het is een zeer gradiëntrijk milieu.

Het is algemeen bekend dat overgangsgebieden tussen struwelen en open veld een grote aantrekkingskracht op een aantal vogelsoorten uitoefent, zoals bijvoorbeeld de Geelgors, Winterkoning en Boompieper. De Geelgors, Kneu, Fitis, Winterkoning, Heggemus en Braamsluiper zijn waarschijnlijk geen van alle soorten die een voorkeur voor jeneverbessen hebben. Het zijn wel soorten die een voorkeur voor struwelen of een over-

gangszone hebben, zoals bijvoorbeeld houtwallen.

De gevonden gegevens in vergelijking met een Engels onderzoek

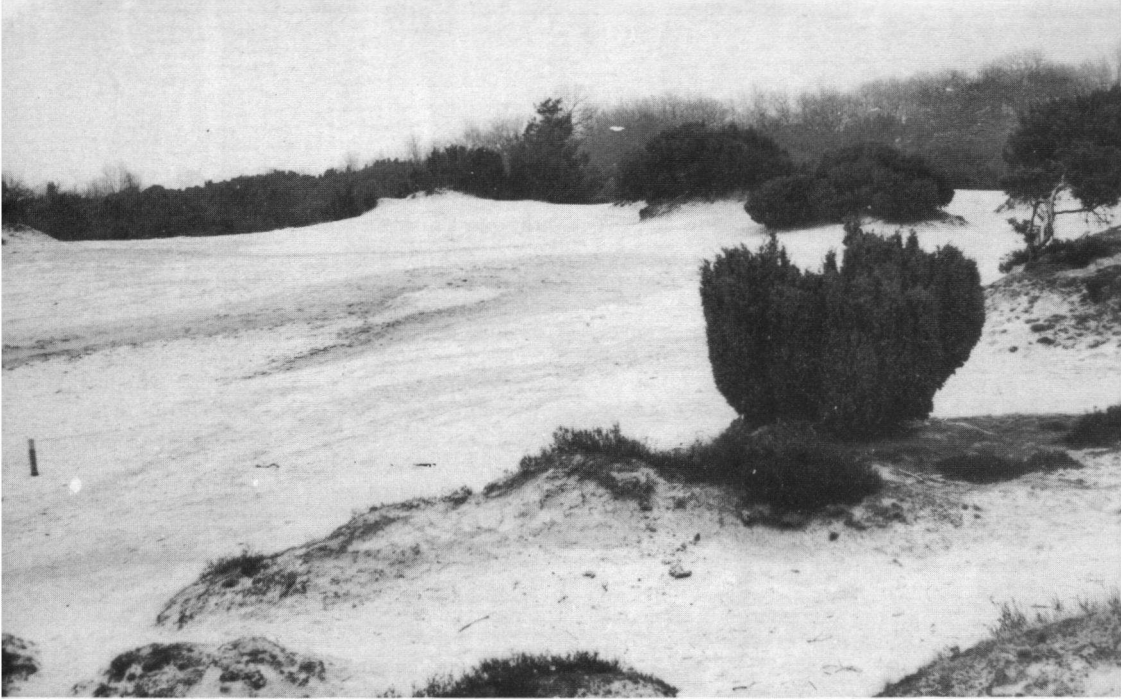
Wanneer je inventarisatiegegevens uitwerkt, dan stoei je vaak met gegevens uit andere gebieden om overeenkomsten of verschillen te kunnen ontdekken. In de Nederlandse literatuur was geen broedvogelinventarisatie bekend uit jeneverbesgebieden. Wel uit Engeland. Daar heeft Morgan (1975) een onderzoek gedaan naar de broedvogelbevolking van jeneverbessen. De vergelijking van de waarnemingen uit het Mantingerzand met de Engelse resultaten moet beschouwd worden als een 'stoeipartijtje' met gegevens. De vergelijking heeft geen enkele wetenschappelijke pretentie. Het enige dat beide gebieden met elkaar gemeen hebben zijn de jeneverbessen zelf, die ongeveer de zelfde leeftijd hebben.

Morgan heeft een 14 ha groot jeneverbesengebied geïnventariseerd. Ook hij was onder de indruk van de opvallend hoge dichtheden van broedvogels.

In het Mantingerzand zijn acht vogelsoorten aangetroffen die min of meer opvallend voor de jeneverbesstruiken waren. In tabel 3 zijn deze gegevens vergeleken met die uit Wiltshire, Engeland. Ondanks de grote verschillen, met name bij de Braamsluiper, Boompieper en Kneu, is er toch een zekere overeenkomst tussen beide tabellen.

In het Mantingerzand zijn acht vogelsoorten aangetroffen die min of meer opvallend voor de jeneverbesstruiken zijn. Augustus 1970. Foto: Mevrouw E.E. Booy-Hietink.

Samengevat kan gesteld worden dat de jeneverbesstruiken in het Mantingerzand arm aan soorten zijn, maar rijk aan individuen. Foto: RBL 'De Dorschkamp'.

Van de circa 30 inventarisatierapporten, die met de gegevens van het Mantingerzand vergeleken zijn, bleken deze beide lijsten de grootste overeenkomst te hebben, zowel wat de soortensamenstelling als het aantal broedparen per 10 ha betreffen. Hierbij moet worden aangetekend dat geen vergelijking met houtwallen gemaakt is, ondermeer omdat deze gegevens meestal per strekkende meter berekend worden.

Opvallend zijn de hoge dichtheden van enkele soorten. De jeneverbesstruiken op zich

Tabel 3. Vergelijking van de broedvogeldichtheid van enkele soorten in twee verschillende jeneverbesgebieden.

soort	Wiltshire 14 ha	Mantingerzand 30 ha
dichtheid per 10 ha		
Winterkoning	6,4	5,0
Heggemus	3,6	3,0
Matkop	1,4	1,3
Staartmees	0,7	0,7
Geelgors	2,4	4,0
Kneu	1,4	6,3
Boompieper	—	7,0
Braamsluiper	—	1,7

Samengevat kan gesteld worden dat de jeneverbessen in het Mantingerzand arm aan soorten zijn, maar rijk aan individuen.

behoren tot de insectenarmste gebieden van Nederland (mond. med. De Boer, Wijster). Een hoog voedselaanbod in de jeneverbesstruiken zelf kan dus geen reden zijn voor de hoge populatiedichtheid. Waarschijnlijk zal de verklaring van de hoge dichtheden veel meer in de richting gezocht moeten worden van het feit dat:

- de jeneverbesstruiken door hun bouw een aantrekkelijke broedgelegenheid bieden.
- de jeneverbesstruiken door hun grillige groeieringswijze zorgen voor een zeer groot randeffect; een zeer gradiëtrijk milieu, waarin voldoende voedselmogelijkheden aanwezig zijn.

Nader onderzocht zou moeten worden in hoeverre de hier geschetste soorten een betrouwbaar beeld blijken te geven wanneer over een aantal jaren geïnventariseerd zou worden. Ook zou nagegaan dienen te worden in hoeverre de gegevens van het Mantingerzand representatief zijn voor alle jeneverbesstruwelen in ons land.

TWEEDE DEEL

Enkele broedvogels in het Mantingerzand na de strenge winter 1978 - 1979

Aanvankelijk lag het niet in de bedoeling het Mantingerzand weer te inventariseren. Maar gedreven door nieuwsgierigheid welk deel van de circa 20 territoria van de Winterkoning overgebleven zouden zijn, werd in 1979 besloten in drie ochtenden de zang-

posten vast te stellen. Het Mantingerzand was een interessant gebied om te kijken hoe de Winterkoning uit de barre winter tevoorschijn zou komen omdat

- a. de gegevens over 1976 goed bekend waren.
- b. het gebied als het ware als een eilandje natuur temidden in een uitgestrekt landbouwgebied ligt.

Door de geïsoleerde ligging van dit gebied zou goed nagegaan kunnen worden hoe snel de veronderstelde gedecimeerde populatie zich weer over het gebied zou verspreiden.

Na drie bezoeken in maart en april werd nog geen enkele zang gehoord. Besloten werd het aantal inventarisatietochten uit te breiden. In mei en juni werd zowel 's ochtends als 's avonds geluisterd. Geen Winterkoning te bespeuren. Na negen inventarisatiebezoeken van elk circa 2½ uur werd geen enkele zang van de Winterkoning vernomen, zodat aangenomen mocht worden dat de populatie Winterkoningen van 18 - 22 paar in 1976 in de strenge winter van 1978 - 1979 totaal ten gronde is gegaan.

Vergelijking van enkele broedvogelgegevens van 1976 met 1969.

De gegevens hebben slechts een beperkte vergelijkingswaarde om al eerder genoemde redenen en om het feit dat pas in mei met de notatie van de andere vogels begonnen werd.

In totaal werd het terrein 9x bezocht waarbij alleen in mei en juni de territoria op een kaart 1 : 2500 ingetekend werden.

Tabel 4. Inventarisatielijst van enkele broedvogelsoorten uit het Mantingerzand 1976 en 1979.

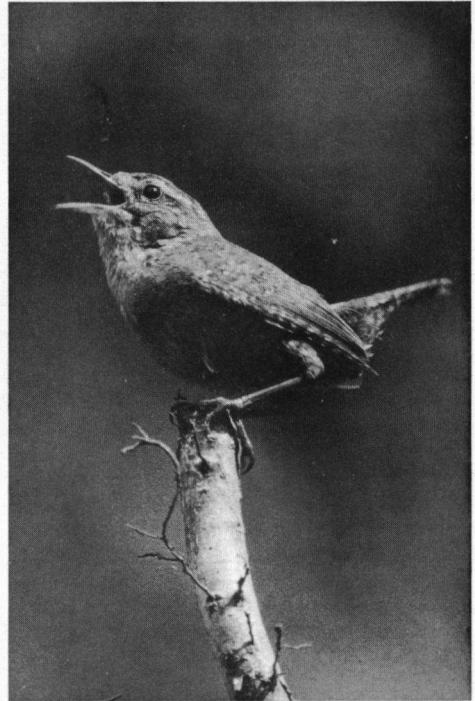
soort	1976	1979
Boompleper	21-24	19-24
Braamsluiper	5-8	4-6
Fitis	34-36	38-47
Grasmus	7	5
Geelgors	12-13	14-18
Winterkoning	18-22	afwezig
Heggemus	10-15	6-8*
Matkop	5-7	2*

* Van deze soort is geen goed beeld verkregen omdat deze te laat in het seizoen geïnventariseerd is.

Opmerkingen bij tabel 4.

In tegenstelling tot tabel 1 hebben de gegevens uit deze tabel betrekking op het gehele Mantingerzand en niet alleen op de jeneverbesgebieden.

Het eerste getal in elke kolom heeft betrekking op het minimum aantal broedparen. Het tweede getal is verkregen door het minimum aantal broedparen te vermeerderen met de gevonden territoria waarover geen zekerheid is verkregen. Het 2e getal heeft dus geen betrekking op een geschat maximum aantal broedparen.

Aangenomen moet worden dat de populatie Winterkoningen in de strenge winter 1978-1979 totaal ten gronde is gegaan. Foto: L. Wolzak.

De eerst vier soorten in de tabel zijn trekvogels. Het aantal territoria van de trekvogels vertoont een opvallende overeenkomst in beide jaren. De strenge winter heeft op deze soorten geen directe invloed gehad.

De vier overige soorten zijn ten dele standvogels. Alleen bij de Geelgors en Winterkoning worden enkele opmerkingen geplaatst.

Geelgors

Deze gors is in Drenthe ten dele standvogel. De Geelgorzenpopulatie in het Mantingerzand lijkt niet geleden te hebben van de strenge winter. In heel Drenthe zijn in 1979 niet minder Geelgorzen geteld dan in 1976.

In Engeland inventariseert men elk jaar een aantal vaste gebieden. Hierdoor is na de barre winter 1978 - 1979 snel een beeld verkregen hoe de verschillende vogelsoorten op die winter gereageerd hebben (Marchant 1980). De Geelgors vertoonde in 1979 in landbouw- en bosgebieden een achteruitgang van respectievelijk 13% en 6% tegenover 1978. Ook deze gegevens tonen aan dat de stand van de Geelgors niet of nauwelijks achteruitgegaan is ten gevolge van de strenge winter.

Winterkoning

De populatie Winterkoningen lijkt in het Mantingerzand geheel weggevaagd te zijn. Ook in andere gebieden blijkt de stand van Winterkoning een enorme klap gekregen te hebben. Zo toont het zelfde onderzoek als bij de Geelgors beschreven aan, dat de Winterkoning na de lange winter in de landbouwgebieden met 45% en in bosgebieden met 46% is achteruitgegaan.

Met name in de beekdalen en rond de dorpen was de schetterende zang van de Winterkoning weer te horen in het voorjaar 1979. In de uitgestrekte naaldbossen van de vele boswachterijen was de Winterkoning pas laat in het seizoen weer meer algemeen te horen. (mond. med. B. van Os).

De strenge winter kan niet de enige oorzaak zijn geweest van de afwezigheid van de Winterkoning in het Mantingerzand. In andere gebieden in de omgeving is hij immers niet verdwenen. Vermoedelijk is het jeneverbessengebied een goed broedgebied wat de beschutting betreft en het gradiënt-

• Geert W. de Vries, Moezelstraat 43, 9406 VH Assen.

LITTERATUUR:

Barkman, J. et al. (1968): De botanische betekenis van het Drents Distrikt.

Bertholt P. (1976): Methoden der Bestandserfassung in der Ornithologie. *Journal für Ornithologie* 117 (1) : 1-69.

Brouwer G.A. (1968): Over Natuurbehoud in Drente: Kroniek van een halve eeuw. *Wijsternummer. Miscellaneous papers* 2 : 33-119. Landbouwhogeschool Wageningen.

Giller, C.F. (1976): Avifauna des Rheinischen Braunkohlengbietes. *Beiträge zur Avifauna des Rheinlands*. Heft 7-8. Kilda Verlag, Greven.

Marchant, John (1980): Rapid census results. *BTO News Number* 105 : 1-2.

Morgan R. (1975): Breeding Bird Communities on Chalk Downland in Wiltshire. *Bird Study* 22 : 71 - 83.

Vogelwerkgroep Grote rivieren (1973): Handleiding voor het inventariseren van broedvogels in Nederland. *KNNV-Med.*, nr. 96.

Westhoff, V. & J.J. Barkman (1968): De botanische betekenis van het Drentse District. *Wijsternummer. Miscellaneous papers* 2 : 121-139. Landbouwhogeschool Wageningen.

Westhoff, V., P.A. Bakker, C.G. van Leeuwen, E.E. van der Voo, I.S. Zonneveld (1973): Wilde planten, flora en vegetatie in onze natuurgebieden. Deel 3: de hogere gronden. Pag. 57-66. 's-Graveland.

Vogelwerkgroep De Koperwiek 1976-1979

Dit gestencilde verslag van de Vogelwerkgroep De Koperwiek te Assen bevat een overzicht van de werkzaamheden, enkele opmerkingen over het Asserbos, de vogels van het Haarbos 1977, de vogels van het Lariksbos 1977, inventarisatie van het Witterveld 1978, de vogels van het Hardersbos, albino Koolmezen in het Huisterheidebos, Ransuilen en Torenavalken, wintercontroles van nestkasten en een overzicht van de nestkastencontroles tijdens de broedtijd en alle bijbehorende gegevens, onder andere over het ringen.

Bovendien waarnemingen aan het wad bij Pietersburen, op Schiermonnikoog en het voormalig Lauwerszeegebied.

Nadere Inlichtingen bij S. van der Veen, Bitse 23, 9406 EG Assen, 05920-50156, bgg. 050-715044.

rijke milieu verschaft hem het nodige voedsel. Althans in de zomermaanden. Waarschijnlijk is de aard van dit biotoop in zo'n strenge winter erg ongunstig voor deze insecteneter. Voeg daarbij dat het Mantingerzand erg geïsoleerd ligt, waardoor geen snelle herbevolking plaats kan vinden, en men krijgt een gebied waar één strenge winter de gehele Winterkoning-populatie ten gronde kan richten.

In 1980 zal nagegaan worden op welke wijze en hoe snel de Winterkoning dit min of meer geïsoleerde gebied opnieuw zal bevolken. Hierover zal na het broedseizoen melding gedaan worden in dit blad.

Dankwoord

Allereerst wordt B. van Os bedankt voor het kritisch doorlezen van dit artikel, waardoor enkele belangrijke verbeteringen aangebracht konden worden. Verder wordt Natuurmonumenten bedankt voor onder andere het verlenen van een vergunning en het Veldbiologisch Station te Wijster voor het verschaffen van diverse faciliteiten.

Jaarverslag 1979 BFWW

De Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten heeft een uitvoerig jaarverslag over 1979 van 56 pagina's en vele foto's uitgegeven. Er is een lijst van 109 Friese vogelbeschermingswachten in opgenomen met gegevens over adressen van bestuursleden, naam van de wacht, oprichtingsdatum en het aantal leden. Grote wachten zijn onder meer die te Drachten (926), Franeker (1048), Grouw (1125), Heerenveen (950), Leeuwarden (700). Bovendien worden gegevens over nestdichtheid (pag. 24-25) gepubliceerd van broedvogels op de weilanden. Enkele korte verslagen over het werk van de bond geven een indruk van het werk in het afgelopen jaar.

Geïnteresseerden kunnen zich in verbinding stellen met het hoofd van de propagandadienst: H. van der Velde, Ibisstraat 44, 8916 BJ Leeuwarden, 05100-51800 of de secretaris buitendienst: R.R. Elzinga, Europaplein 25 H., Valeriusflat, 8915 CM Leeuwarden, 05100-50369.